

BEVEZETÉS A PSZICHOLÓGIÁBA

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén,
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék,
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével.

Készítette: Erős Ferenc

Szakmai felelős: Erős Ferenc

2011. január

BEVEZETÉS A PSZICHOLÓGIÁBA

11. hét

Identitás és élettörténet

Erős Ferenc

- A klasszikus és a modern identitás-felfogás a pszichoanalízisben, a „self” fogalma
- Erikson normatív identitásfejlődés-elmélete
- „Ipse-identitás” és „idem-identitás”: a narratív identitás Paul Ricoeurnél
- A narratív pszichológia alapjai

Szakirodalom *Kötelező:*

- Erik H. Erikson: Identitásválság önéletrajzi vetületben. In: Erikson: *A fiatal Luther és más írások*. Gondolat, Bp. 1991. 401–436.

Ajánlott:

- Paul Ricoeur: A narratív azonosság. In: László János–Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Kijarat Kiadó, Bp. 2001. 15–36.
- John C. Turner: A társadalmi összehasonlítás és a társadalmi azonosságtudat. In: Erős Ferenc: (szerk.): *Megismerés, előítélet, identitás*. WJLKF–Új Mandátum, Bp. 1998. 330–359.
- Erving Goffman: Stigma és szociális identitás. *Megismerés, előítélet, identitás*. 263–295.

- Az Identitás két aspektusa:
- Személyes – (ki vagyok én?)
- Társadalmi – kollektív, csoport, társas (hová tartozom?)

- Megélt és tulajdonított identitás (Erving Goffman)
- Stigma
- Identitás és szociális kategorizáció (Henri Tajfel)
- Minimális csoportkülönbségek észlelése mint identitás-tényező

Az identitás vizsgálatának különféle nézőpontjai

I.

Fenomenológiai nézőpont

„Dolog” és „személy” megkülönböztetése (Paul Ricoeur)

- „Idem” identitás („*ugyanaz-ság*”, az azonosság mint *dolog*)
- „Ipse” identitás („*ömaga-ság*”) a személy, a “self” azonossága az élettörténet elbeszélésben, idői perspektíva, önéletrajzi emlékezet)
- NARRATÍV IDENTITÁS
„az ember saját történeteiben van elrejtve; az énnak nincsenek tulajdonságai; minden tulajdonság a történetben létezik”. (Ricoeur)

- A TEST MINT NATURÁLIS TÁRGY ÉS MINT SZOCIÁLIS KONSTRUKCIÓ. Milyen „üzenetek”, időben kibontakozó narratívumok olvashatók le a testről, amelyre születésünk pillanatától az intézményes és a nem intézményes hatalom írja rá jeleit?

A név révén az identitás részévé válik egy *szimbolikus* univerzumnak, bevonódik az élettörténetbe, a természetes közvetlenség átadja helyét a reflexív tudatosságnak.

Az identitás vizsgálatának különféle nézőpontjai

II.

Pszichoanalitikus nézőpont

Klasszikus és modern pszichoanalitikus elméletek

Freud: az Ödipusz-komplexus mint alapvető identifikációs mátrix
a pszichoanalízis három fázisa: *tudatos/tudattalan, én és nem-én, self és külvilág*
az identitás mint másodlagos képződmény
hisztérikus azonosulás és tömegpszichológia

tárgykapcsolat-elméletek (Melanie Klein, Winnicott: korai kötődés, projektív
identifikáció)

Lacan: imaginárius és szimbolikus azonosulás, az 'Apa neve'

Tükörfázis: a szubjektum eleve elidegenedettsége

Az identitás vizsgálatának különféle nézőpontjai

III.

- **Fejlődési nézőpont**
- Erikson pszicho-szociológiai felfogása, Pszichoszexuális versus pszichoszociális fejlődésmodellek
- Identitás és életciklus: pszichohistória (Luther, Gorkij, Sztálin, Hitler)
- az identitás-fejlődés szakaszai és válságai; az ősbizalom jelentősége, a serdülőkor kitüntetett szerepe

Erik H. Erikson (1902–1997)

Erik Erikson pszichoszociális fejlődés modellje

Szakasz	Életkorok	Alap konfliktus	Fontos esemény	Összefoglalás
1. Orális-szenzoriális	Születéstől 12–18 hónap	Bizalom vs. bizalmatlanság	Etetés	Az újszülöttnél létrejön a gondozója iránti első szeretet és bizalom vagy eluralja a bizalmatlanság érzése
2. Anális	18 hónaptól 3 évig	Autómia vs. szégyen/kétely	Szobatisztaságra szoktatás	A gyermeki energiák a fizikai készségek, mint a járás, fogás, és a végbél körizmainak szabályozására fordítódnak. A gyermek tanulja a kontrollt, de szégyen és kétely keríti hatalmába, ha nem képes ezeket jól kezelni
3. Helyváltoztatás	3–6 évek	Kezdeményezés vs. bűntudat	Függetlenség	Erősödik a gyermek önállósága és határozottabban kezdeményezővé válik, de túlzottan erőszakossá is válhat, s bűntudat vezérelheti
4. Latencia	6–12 évek	Tettrekészség vs. kisebbségi érzés	Iskola	A új készségeket kell tanulnia vagy a kisebbségi érzés, a kudarc és az inkompetencia érzéseivel küzd
5. Serdülőkor	12–18 évek	Identitás vs. szerepzavar	Kortárskapcsolatok	A serdülőnek a pályával, szexualitásával, a politikával, és a vallással kapcsolatban az identitása kialakítását kell kivívnia
6. Fiatal felnőttkor	19–40 évek	Intimitás vs. elszigetelődés	Szerelmi kapcsolatok	A fiatal felnőtteknek intim kapcsolatokra van szükségük vagy az elszigetelődés érzésével küzdenek
7. Középső felnőttkor	40–65 évek	Alkotókészség vs. stagnáció	Szülői szerep	A felnőtteknek meg kell találnia a módját annak, hogy a következő generáció javára és támogatására legyen
8. Időskor	65-től halálig	Integritás vs. kétségbeesés	Az életút értékelése és elfogadása	Az egyedüliség és az élettel való megelégedettség kérdése kerül középpontba

- Erikson: életciklusok elmélete, az identitás fejlődése
- *Pszichoszexuális* versus *pszichoszociális* fejlődésmodellek
- Erikson és a pszichohistória (Luther, Sztálin, Hitler stb.)
- Identitás és identitásválság

- *Korai zárás:*
 - Ki nem küzdött én-azonosság, amelyben a fiatalok elkötelezték magukat eszme és foglalkozás mellett, de nem mentek át a krízisen. Kérdések, kérdőjelek nélkül fogadták el a család vallási, politikai meggyőződését. Külső hatásra választottak szakmát, hivatást, az én-képből sok minden kiszorult
- *Moratórium:*
 - A serdülőkori a haladék időszaka, éppen megélik az identitáskrízist, keresik a válaszokat, kritikusan értékelik a felnőttek rájuk vonatkozó terveit
 - Ha a moratórium elmarad, akkor beszélünk korai zárásról.
 - Ha túl hosszúra nyúlik, ideje meghatározatlanná válik, az az identitásdiffúzió
- *Identitásdiffúzió = identitáskonfúzió:*
 - Sem krízis, sem elköteleződés nincs, de nincs kialakult én-kép sem. A szerepek állandó cseréje lehetetlenné teszi az elköteleződést. A serdülőkor eme hosszú időre kitolt periódusa állandó életformává lesz

Az identitás vizsgálatának különféle nézőpontjai

IV.

Szociálpszichológiai nézőpont

A szociális kategorizáció a csoportközi viszonyok és a szociális identitás Henri Tajfel által kidolgozott és mások által továbbfejlesztett elmélete.

kategorikus különbségtevés „ők” és „mi” között: „ingroup favouritism”. „Kis különbségek nárcizmusa” (Freud). Az identitás alapja a különbségtevés, a másik csoporttól való kategorikus elhatárolódás

„minimális csoport” paradigma: az identitás pusztán a csoporthoz való tartozás élményéből fakad, a csoportközi versengés az identitás „elnyeréséért” folyik, függetlenül annak tartalmától.

Az identitás vizsgálatának különféle nézőpontjai

V.

Identitáspolitikai nézőpont

- különféle politikai rendszerek, államok ideológiái miképpen használják fel vagy manipulálják polgáraik személyes és társadalmi azonosságtudatát, mely identitás-alakzatokat tartanak nem kívánatosnak, fojtanak el vagy üldöznek, s milyen új identitásokat próbálnak - sikerrel vagy sikertelenül - kialakítani? Minél diktatórikusabb egy rendszer, annál inkább privilegizál valamely adott identitás-formát, például a „nemzeti” vagy „proletár” identitást, amelynek kizárólagosságát hirdeti, elutasítva, illegitimnek nyilvánítva, üldözve mindenféle „másságot”.
- **emlékezetpolitika:** előírja, kanonizálja a múlthoz való viszonyt, irányítja és szervezi a kollektív emlékezetet és identitást a történelem reprezentációjának különféle színterein, a történettudományban és történelmi mítoszok teremtésében éppúgy, mint megemlékezésekben, kiállítások, emlékművek és múzeumok létrehozásában.

Az identitás-stratégiák két alaptípusa

- Az egyén csoporthovatartozása, vagy csoporthovatartozás iránti szándékának elismertetése *konformizáció, anonimitás vagy deperszonalizáció, asszimiláció,*
- a különállása elfogadtatása: *differenciáció, láthatóvá válás, szingularizáció vagy individualizáció*
- Ezen stratégiák egyidejű használata általában is jellemző az olyan kisebbségi csoportok tagjaira, akik helyzetüket hátrányosnak, leértékeltnek, megkülönböztetéssel sújtottnak élik meg

A trauma hatása az identitásra

1. Ricoeur-i perspektíva: Az „idem” megszüntetése. A személy élettörténeti folytonosságának megszakítása
2. Pszichoszociológiai perspektíva: az „ősbizalom” elvesztése (PTSD)
3. Politikai perspektíva: tartós kirekesztettség, megbélyegzés, hallgatás, tabusítás
4. Csoportközi perspektíva: identitásstratégia-váltás, a fenyegetett identitással való megküzdés